

УДК 336.71

В. А. Шпильовий,

к. е. н., доцент, завідувач кафедри фінансів, обліку і аудиту,
ЧФ ПВНЗ "Європейський університет"

С. В. Фімяр,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту,
ЧФ ПВНЗ "Європейський університет"

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

V. Shpylovy,

Candidate of finance, docent associate professor of finance, audit and management department,
Cherkasy branch of Private Higher Educational Establishment "European University"

S. Fimyar,

Candidate of finance, associate professor of finance, audit and management department
Cherkasy branch of Private Higher Educational Establishment "European University"

CONCEPTUAL APPROACHES TO DETERMINING THE NATURE OF BANKING ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF MODERNIZATION OF THE ECONOMIC SYSTEM

У статті досліджуються підходи науковців до визначення банків та банківської діяльності як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях. Визначаються принципові ознаки банків у порівнянні з іншими фінансовими посередниками. Уточнюється визначення банківської діяльності у відповідності із сучасними вимогами модернізації економічної системи. Встановлюється роль банківської системи в економічних перетвореннях, що відбуваються на сучасному етапі в Україні. Також визначені основні економічні проблеми, що зумовлені специфікою вітчизняної економіки і стримують розвиток банківського сектора.

The article investigates scientific approaches to determining banks and banking activity on the macroeconomic and microeconomic levels. Identify the principal features of banks over other financial intermediaries. Clarifies the definition of banking activities in accordance with modern requirements of modernization of the economic system. Set the role of the banking system in the economic transformations taking place at the present stage in Ukraine. Also, the basic economic problems caused by the specifics of the national economy and hinder the development of the banking sector.

Ключові слова: банківська діяльність, модернізація економічної системи, проблеми банківського сектора.

Key words: banking, modernization of the economic system, problems of the banking sector.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Характерною ознакою сучасних суспільних трансформацій є інтенсифікація глобалізаційних процесів, що охопили економіку всіх країн світу, загостривши існуючі та породивши нові суперечності їхнього конкурентного розвитку. Посилення потреби суб'єктів господарювання у фінансових ресурсах, необхідних для здійснення інновацій, підвищує роль і значення банківського сектора як одного з найбільш динамічних сегментів глобальної системи, еволюція якого суттєво впливає на національні економіки.

Розвиток банківської системи пов'язаний із тимчасовими спадами і регресом, характеризується перманентними кількісними та якісними змінами у діяльності банківських установ. Кількісні зміни пов'язані, з одного боку, зі збільшенням або зменшенням кількості самих банків в економіці, а з другого — зі зрушеннями у загальному обсязі банківських операцій (кредитно-розрахункових, касових, валютних, інвестиційних тощо) з обслуговуванням різних груп клієнтів відповідно до варіації їхніх потреб. Якісні зміни відображають процес розвитку і постійного вдосконалення банківських технологій, оптимізації методів об-

Таблиця 1. Визначення сутності банківської діяльності у наукових працях

Автор	Визначення
Арбузов С.Г. [2]	Сучасний банк – це специфічний фінансовий інститут, який створюється державою чи фізичними або юридичними особами, діє на основі законів і нормативів держави, та виконує низку особливих функцій, пов'язаних з грошово-кредитними, валютними та іншими фінансовими операціями і послугами, а також забезпечує інтереси власників, держави та своїх клієнтів за рахунок формування і використання активів, одержання фінансових результатів (прибутку) і виконання своїх зобов'язань перед державою та клієнтами
Васюренко О.В. [3, с.16]	Сучасний банк – це універсальне фінансове підприємство, що здійснює професійне управління ресурсами суспільства в їх грошовому виразі й виконує відповідні специфічні функції в економіці на законній підставі та під юрисдикцією державних органів, що забезпечують регулювання та контроль банківської діяльності
Мочерний С.В. [5, с. 77]	Банк – це фінансовий інститут, що акумулює грошові кошти та інші нагромадження (золоті запаси, цінні папери тощо), надає кредити, здійснює грошові розрахунки, випуск в обіг грошей та цінних паперів, операції з золотом та інші функції
Стельмах В.С. [6, с. 45]	Банк – особлива грошово-кредитна установа, економічна інституція, яка діє на фінансовому ринку, акумулює тимчасово вільні грошові кошти і заощадження, надає кредити, здійснює грошові розрахунки, операції з векселями, іноземною валютою, золотом, коштовним камінням, випускає в обіг (емітує) гроші та цінні папери, надає різноманітні послуги фінансово-економічного характеру, виконує інші функції
Петрук О.М. [9, с. 10]	Банківська діяльність – набір посередницьких операцій на грошовому ринку, виконання яких дозволено законом тільки під особливим наглядом держави спеціальним інститутам, які називаються банками. Іншим фінансовим посередникам займатися цією діяльністю заборонено. Банк в правовому відношенні – це будь-який фінансовий посередник, що виконує одну або декілька операцій, віднесених законом до банківської діяльності
Мороз А.М. [8]	Банківська діяльність – це сукупність дій комерційних банків з приводу руху грошей шляхом здійснення пасивних та активних операцій. У правовому розумінні банківська діяльність – це сукупність правових дій, що здійснюється певними суб'єктами в формі, якої вимагає закон або договір

слуговування з огляду на конкурентні аспекти взаємовідносин між банківськими установами на ринку.

В умовах модернізації економічної системи банки забезпечують управління системою платежів і розрахунків, здійснюють інвестування та кредитне забезпечення реального сектора, спрямовують заощадження до виробничої сфери, регулюють рух грошових потоків згідно із встановленою грошово-кредитною політикою держави, впливають на швидкість грошового обороту, рівень інфляції. Таким чином, банки суттєво впливають на економічний розвиток країни, що актуалізує необхідність уточнення сутності банківської діяльності згідно з сучасними реаліями.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми банківської діяльності досліджувалися й узагальнені у працях В.О. Васюренка, О.В. Дзюблюка, А.М. Мороза, В.С. Стельмах, та інших. Аналізу різних сторін діяльності комерційних банків як самостійних інститутів економіки держави присвячено праці багатьох вітчизняних економістів, зокрема: С.Г. Арбузова, В.І. Міщенко, В.Д. Базилевича, О.Д. Василика, А.С. Гальчинського, та інших.

Незважаючи на вагомий внесок науковців у розвиток теорії банківської діяльності, виникає необхідність узгодження різноманітних, іноді суперечливих поглядів на зміст банку, та подальшого розвитку теоретичних засад виз-

начення банківської діяльності з урахуванням сучасних тенденцій у банківській сфері.

ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Завданнями статті є визначення концептуальних засад реалізації банківської діяльності в Україні в умовах модернізації економічної системи, виявлення й узагальнення новітніх тенденцій розвитку банківської системи України на сучасному етапі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розвиток економіки постійно потребує мобілізації, розподілу й перерозподілу фінансових ресурсів. Необхідність розвитку банківської діяльності спричинено потребами у здійсненні комплексного обслуговування клієнтів у зв'язку з виникненням та загостренням конкуренції у сфері кредитно-грошового обслуговування, тому особливо посилилась необхідність у пропозиції широкого кола банківських операцій кожною банківською установою, які охоплюють усі сторони діяльності банку як фінансового посередника.

Дослідження банківської діяльності становить науковий інтерес як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях. Основні визначення сутності банків та банківської діяльності провідними українськими науковцями наводяться у таблиці 1.

З макроекономічної точки зору банківська діяльність розглядається як різновид фінансового посередництва, що виконує особливу роль

у забезпеченні руху та перерозподілу фінансових ресурсів країни в ринкових умовах. Низький рівень ефективності банківської діяльності може призвести до утворення дефіциту фінансових ресурсів у позичальників при їх надлишку у населення, та, відповідно, низьких темпів економічного розвитку країни, що для споживачів послуг створить завищену вартість банківських послуг та їх обмеженість.

З мікроекономічної точки зору банківська діяльність становить предмет банківського бізнесу.

Таке двоїсте трактування сутності банківської діяльності обумовлює різні підходи до її змісту, з іншого боку, динамічні процеси та швидкі економічні зміни, зокрема у банківській сфері, обумовлюють постійний розвиток характеру та змісту банківських продуктів, окремих напрямків діяльності, механізмів регулювання, банківських технологій тощо.

Оцінка різних трактувань науковців доводить, що сутність сучасного банку визначається з юридичної та економічної точок зору. З юридичної точки зору сутність комерційного банку полягає переважно у констатації правомірності діяльності та визначенні тих операцій, які згідно із законодавством віднесені до банківської діяльності.

Згідно із Законом України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 № 2121-III (із змінами та доповненнями станом на 01.01.2011 р.) сутність банку визначається так: банк — це юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [1].

З економічної точки зору переважна кількість науковців банк порівнюють з підприємством, яке створює особливий специфічний продукт — гроші, платіжні засоби та послуги грошового характеру. На наш погляд, визначення банку через ствердження, що він є підприємством, яке здійснює різні грошові операції, є не зовсім коректним, адже підприємства відносяться до юридичних осіб, які здійснюють діяльність у реальному секторі економіки. Банки ж — це юридичні особи, які функціонують у фінансовому секторі економіки. Тому більш доцільно визначати банки як суб'єкти господарювання, які здійснюють (реалізують) грошовий обіг в економіці та надають різні фінансові послуги юридичним і фізичним особам.

У даному аспекті слід зазначити, що поряд з банками фінансове посередництво здійснюють й інші фінансово-кредитні установи: інвестиційні фонди, страхові компанії, кредитні спілки та інші установи. Тому доцільно визначити принципів ознаки банків:

— мають законодавчі повноваження виконувати найбільш широкий діапазон фінансових послуг у порівнянні з іншими фінансовими установами;

— вступають в економічні відносини з іншими фінансовими посередниками (страхові компанії, інвестиційні фонди та інші установи відкривають рахунки та здійснюють фінансові операції у банках);

— для банків характерним є подвійний обмін борговими зобов'язаннями: розміщення власних боргових зобов'язань (депозитів, ощадних сертифікатів тощо), у результаті чого мобілізовані кошти розміщуються у боргові зобов'язання та цінні папери, що імітовано іншими суб'єктами (відмінність від фінансових брокерів та дилерів, що не випускають власних боргових зобов'язань);

— прийняття банками на себе безумовних зобов'язань з фіксованою сумою боргу як перед юридичними, так і фізичними особами — на відміну від інвестиційних фондів, які всі ризики, пов'язані зі зміною вартості активів та пасивів, розподіляють серед своїх учасників;

— отримання прибутку від здійснення операцій — на відміну від кредитних спілок, які є неприбутковими фінансово-кредитними організаціями, що діють в інтересах своїх учасників (лише фізичних осіб) з метою акумулювання їх коштів та надання позик відповідно до їх потреб.

За підсумками оцінки підходів науковців до визначення суті сучасного банку слід зазначити наявність досить суперечливих точок зору. Так, одні автори розглядають банк як фінансове підприємство, інші — називають його фінансовим інститутом, треті — фінансово-кредитною установою, четверті — фінансовою організацією. Деякі автори досліджують банк виключно з позиції фінансового посередника.

У розкритті сутності банку на підставі виконуваних ним функцій також виникають певні розбіжності. Так, науковці виокремлюють дві функції — мобілізація коштів та надання кредитів; три функції — мобілізація коштів, надання їх у позику, здійснення розрахунків між економічними суб'єктами або посередництва при здійсненні платежів; чотири функції — зосередження тимчасово вільних коштів, надання їх у тимчасове користування, посередництво у

платежах і розрахунках, регулювання грошового обігу). У літературі з банківської діяльності також пропонуються підходи без виокремлення будь-яких функцій — банки розглядаються як фінансові інститути універсального характеру, які здійснюють діяльність у фінансовій сфері.

У процесі дослідження економічної сутності банку, на нашу думку, важливо враховувати історичні закономірності та особливості економічної кон'юнктури, особливостями певного етапу суспільного розвитку.

Авторський колектив Рябініної Л.М., Няньчука Н.Ю. та Ухлічевої Л.І. визначають специфіку банківської установи через такі її структурні елементи:

- банківський капітал, який існує переважно в позичковій формі та знаходиться в русі;
- банківська діяльність, що характеризується комплексом операцій, які в сукупності може виконувати тільки банк;
- фахівці банку із профільними знаннями банківської справи;
- виробничі потужності — банківська техніка, споруди, будівлі, внутрішня та зовнішня інформація, певні види виробничих матеріалів [10, с. 14].

Таке трактування, на думку автора, потребує уточнення. Зокрема такі структурні елементи, як банківський капітал, фахівці банку та виробничі потужності мають явно виражений ресурсний характер, а структурний елемент "банківська діяльність" — процесний. Крім того, поняття "виробничі потужності" пов'язане з певним рівнем продуктивності даних потужностей, а в банківській практиці ці активи використовуються переважно в обслуговуючому процесі. Також слід зазначити, що в умовах модернізації економічної системи значну роль відіграють такі фактори, як інформація та ефективний менеджмент. Тому поняття "банківська діяльність" пропонується розглядати у процесному аспекті, тобто як сукупність дій, що мають певну спрямованість, та дозволяють на "виході" забезпечувати якість виконання банківських операцій та надання послуг банку.

Проблеми ефективного функціонування окремої банківської установи у контексті макроекономічного розвитку країни завжди мають науково-практичне значення. Задекларована стратегія інноваційного розвитку економіки України, яка активно обговорювалася у наукових колах, не виправдала себе ні на макро-, ні на мікроекономічному рівнях. Головною проблемою визнано той факт, що топ-менеджери вітчизняних підприємств та інституцій вияви-

лися не готовими до активного інноваційного розвитку, постійного впровадження змін та адаптації персоналу у напрямі подолання опору цим змінам.

На сьогодні в Україні визнано, що такі проблеми, як втрата значної частки науково-технічного потенціалу, зниження рівня інвестиційної привабливості українських підприємств, суттєве відставання від розвинених країн за темпами інформаційного оновлення та технічного переоснащення, набули системного характеру та потребують термінового вирішення. Для запобігання тривалого падіння економіки у довгостроковій перспективі нашій державі наразі потрібна ефективна модернізація всіх інституційних утворень, яка повинна стати основою інноваційного економічного розвитку.

Інституційна структура банківського сектору відіграє важливу роль в економічних перетвореннях, що відбуваються на сучасному етапі в Україні. Як регулятор грошового обігу, центр акумуляції та перерозподілу фінансових ресурсів, вона забезпечує функціонування ефективного механізму стимулювання розвитку інвестиційної та виробничої сфери економіки, системи суспільно-економічних відносин в цілому, що надає можливість прискореної модернізації національної економіки. Так, однією з головних проблем на сучасному етапі є формування нового, ринкового механізму мобілізації коштів для спрямування інвестицій у реальний сектор економіки. Тому інституційна структура банківської системи стає потужним джерелом інвестиційних ресурсів, забезпечуючи ефективне акумулювання коштів та задоволення інвестиційного попиту реального сектора економіки як у короткостроковій, так і довгостроковій перспективі.

Банківські установи на сьогодні забезпечують ефективне і стабільне функціонування фінансового ринку, встановлення взаємозв'язків між його економічними агентами, фактично утворюючи його ядро. Здійснюючи діяльність в рамках інституційної структури, банки сприяють прискоренню кругообігу капіталу.

Загальну роль банківського сектора, яку вона відіграє в рамках модернізації економічної системи, можна сформулювати наступним чином: банківський сектор прискорює економічне зростання шляхом інтенсифікації та оптимізації процесів нагромадження і перерозподілу фінансових ресурсів національної економіки, а також зумовлює зростання добробуту населення за рахунок розширення можливостей фінансових посередників (страхові компанії, інвестиційні та пенсійні фонди та

інші) та індивідуальних власників капіталу інвестування заощаджених коштів у банківські продукти.

Низький фінансовий потенціал та обмежені можливості вітчизняного банківського сектору, з одного боку, і необхідність розширення інвестицій в економіку, з іншого боку, стримують процеси модернізації національної економіки. Саме тому сучасні ринкові трансформації обумовлюють потребу у здійсненні адекватних заходів, спрямованих на вдосконалення й розбудову банківської системи та загальну модернізацію економіки України.

До основних економічних проблем, що зумовлені специфікою вітчизняної економіки і стримують розвиток банківського сектора, та інших інститутів фінансового ринку, слід віднести такі:

— розбалансованість між недостатнім обсягом заощаджень економічних суб'єктів і потребою у розширеному фінансуванні суспільного виробництва;

— невідповідність між розвитком реально-го сектору економіки та потребою у зростанні попиту на капітальні блага;

— суперечність між низьким рівнем захисту прав власників фінансових активів і потребою у розвитку ринку цінних паперів.

Лише системний підхід з боку держави до вирішення цих проблем дозволить прискорити модернізацію національної економіки.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Підсумовуючи вищевизначене, можна зазначити, що в умовах модернізації економічної системи банківська діяльність може трактуватися з точки зору різних підходів. У межах даного дослідження банківську діяльність пропонується розглядати у процесному аспекті, тобто як сукупність дій, що мають певну спрямованість, та дозволяють на "виході" забезпечувати якість виконання банківських операцій та надання послуг банку. В сучасних реаліях провідним стратегічним завданням банківської діяльності є забезпечення активної стабільності, тобто здатності не просто долати кризові явища, але й забезпечувати управління системою платежів і розрахунків, здійснювати інвестування та кредитне забезпечення реального сектора, спрямовувати заощадження до виробничої сфери, регулювати рух грошових потоків згідно із встановленою грошово-кредитною політикою держави, впливати на швидкість грошового обороту, рівень інфляції тощо.

Література:

1. Закон України "Про банки та банківську діяльність" // Урядовий кур'єр. — 2001. — 17 січня.
2. Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. — К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. — 504 с.
3. Васюренко О.В. Банківські операції: навч. посібн. / О.В. Васюренко. — К.: Т-во "Знання", КОО, 2006. — 255 с.
4. Горбатенко В. Стратегія модернізації суспільства. — К.: Академія, 2009. — 242 с.
5. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1 / Редкол. С.В. Мочерний. — К.: Видавничий центр "Академія", 2000. — 864 с.
6. Енциклопедія банківської справи України / редкол. В.С. Стельмах. — К.: Молодь, Ін Юре, 2001. — 680 с.
7. Качала Т.М. Модернізація як необхідна умова економічної відбудови національної соціально-економічної системи / Т.М. Качала // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. — 2011. — № 2. — С. 168—154.
8. Мороз А.М. Банківські операції: підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна. — К.: КНЕУ, 2008. — 538 с.
9. Петрук О.М. Банківська справа: курс лекцій / О.М. Петрук; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. — К.: Кондор, 2004. — 461 с.
10. Рябініна Л.М., Нянчук Н.Ю., Ухлічева Л.І. / За ред. Рябініної Л.М. Банківські операції: навчальний посібник. — Одеса: ОДЕУ, 2011. — 536 с.

References:

1. Arbuzov, S. Kolobov, V. Mishchenko, V. and Naumenkova, S. (2011), Banking Encyclopedia, Knowledge, Kyiv, Ukraine.
  2. Vasyurenko, O. V. (2006), Banking, Knowledge, Kyiv, Ukraine.
  3. Gorbatenko, V. (2009), Strategy of modernization of society, Academy, Kyiv, Ukraine.
  4. Mocherny, S. V. (2000), Economic Encyclopedia, Academy, Kyiv, Ukraine.
  5. Stelmach, V. S. (2001), Encyclopedia of Ukraine Banking, Knowledge, Kyiv, Ukraine.
  6. Kachala, T. N. (2011), "Modernization as a necessary condition for economic reconstruction of the national socio-economic system", Bulletin Volyn Institute of Economics and Management, vol. 2, pp. 168—154.
  7. Petruk, O. M. (2004), Banking: lectures, Condor, Kyiv, Ukraine.
  8. Ryabinin, L. N. Nyanchuk, N. Y. and Uhlicheva, L. I. (2011), Banking, OSEU, Odessa, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 19.06.2015 р.*